

Стојан Богдановић
КРИВАЦ ЈЕ М. С.

Стојан Богдановић
КРИВАЦ ЈЕ М. С.
Прво издање, 2021

Издавач
Талија, Ниш

За издавача
Павле Деспотговић

Уредник
Деспот Деспотовић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Савић М.

БОГДАНОВИЋ, Стојан М., 1944-
Кривац је М. С. / Стојан Богдановић. - Ниш : Талија
издаваштво, 2021 (Ниш : Талија издаваштво). -
147 стр.; 21 cm

Тираж 100. - Белешка о писцу: стр. 145-146. -
Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-81800-64-5

а) Савић, Милисав (1945-)

COBISS.SR-ID 49089545

Стојан Богдановић

КРИВАЦ ЈЕ М. С.

Талија
Ниш, 2021.

ДИГРЕСИЈЕ МИЛИСАВА САВИЋА

Поводом књиге *Пейео, пена, шайат*, Београд, Лагуна, 2020, Милисава Савића¹, добитника НИИ-ове награде

Када сам нашао где је и зашто искористио пепео живота, пену и то све шапућући нисам био задовољан. Глуматање Вергилија и његовог пакленог Дантеа није ме нарочито дотакло, тражио сам још. Можда више ничег није ни било, али ја сам тражио још. Ишао сам уз реку. Да сам кренуо надоле, упао бих у пакао дигресија и више не бих имао воље да из њих изађем, јер, руку на срце, божанствене су. Дигресија је обично начин да се побегне од стварности, али овде она објашњава књижевну стварност, она јесте ствараност која филтрира, али задаје муке читаоцу који је у ситуацији да види и како је било писцу. У крајњем случају, сваки писац разгрће свој пепео, ако је пепео још врућ, онда прибегава дигресији, покушава да пеном покрије стварност, али дим се не може покрити, не може се покрити ни небо, а дим је као лош знак, дим може бити и кожни капут, у том случају, зна се, мора се шапутати. Шапутање на јастуку је пријатније. Знам. Али, постоје и такве дигресије, у ту сврху коришћене су сцене „Од свог живота који гасне под пепелом.“ Као расан писац,

¹ Милисав Савић, *Пейео, пена, шайат*, Београд, Лагуна, 2020.

већину, а можда и све, измислио је, извадио је из својих снова, док је оне о његовом Милошу научио напамет као свако бистро србијанско дете па их је овде изручио не би ли себи, а и нама, мало олакшао остатак пута. Са клецавим коленима пут је тежак, свеједно да ли је узбрдо или низбрдо. Важније је да мисао не клеца. Да нема прескакања. Да не трокира.

Књижевност није наука, а када наука о књижевности то не разуме, то је страшно.

Загледао сам свако слово у књизи и то са горње стране Ибра не бих ли сазнао да ли се писац пењао на Биг Бен или је само посматрао са стране како га његов Милош (за)обилази. Најпосле, то за Енглезе и није значајно, за њих је важно да сат ради, а знају они и да им он откуцава и када не ради. Сад видим да то зна и мој омиљени писац.

Ово ингениозно чудо направио др Милисав Савић. Оно се састоји од 33 тријаде (три приче) плус Пролог плус Епилог плус О писцу = $1 + 33 \times 3 + 1 + 1 = 101 + 1$. Немојте мислити да је реч о Франкенштајну. Није. Реч о веома добро организованој вишеслојној књизи коју је створио врстан приповедач Милисав Савић која је прокњижена као роман, а могла је бити названа путопис, дневник, есеј, мемоари, историја књижевности од седамдесетих година прошлог века до данас, збирка прича, (ауто)биографија, то би били слојеви, има још, али да не бих досадио читаоцима доста им је ово што сам навео. Овакво богатство досад нисам срео, обашка што су приче у тријадама пуне, и зреле, пуцају. Ја сам се одлучио за есеј, дакле, о том слоју ове сјајне, и мудре, Савићеве књиге ћу овде писати. Немојте ми замерити ако се ту провуче још нешто и немојте сумњати да сам све то урадио намерно и само зато што ми се Савићева књига много допала.

У Прологу се правио важан, а важан је и без тога. Претерао је са убацивањем античких митова, а и ренесансних, (ми смо ренесансу промашили због Турака, а оно што су нам Турци оставили то смо порушили!) па је гурајући тако догурао и до мита о Шекспиру. Све те ликове је морао у тексту поново да дефинише, да објасни. Није могао да издржи да не покаже београдској паланци како је он образованији, иако је сељачкога порекла, као да у Србији има и неког другог порекла. Српска властела је одавно нестала, а ово и није неки начин да се врати ренесанса. Уместо закључка у вези Пролога испричаћу вама следећу причу:

Београдски сељаци. Некако у пролеће пред рат, Друштво српско-јеврејског пријатељства, уз сагласност Владе Србије, организовало је посету Србији двадесетак градоначелника израелских градова. У израелској делегацији било је и неколико људи из њихових кибуца. Неколико председника српских општина јавило се на позив др Кларе Мандић, председнице Друштва српско-јеврејског пријатељства. Међу њима је био и Чича. Пријавио се да прими и угости некога из израелске делегације. Састанак је био уговорен код Милошевог конака у Београду. Чичи је запао градоначелник Кохавјаира, господин пуковник Давид Рош. Занимљив, преплануо омањи човек. Образован. Говорио је неколико језика. Брзомислећи, а опет одмерен. Писмо, захвалницу, по повратку у Израел, написао је Чичи на српском. Но да не дужим. После неколико дана, Чичу је поново позвала др Мандић. Е то је била једна изузетно способна жена. Пријатна и одличан организатор. О њеној лепоти ћу вам причати неком другом згодом. Зове она Чичу.

Каже да има тројицу Израелаца из неких кибуца. Наши сељаци и не знају шта је то кибуц. „Они би волели да виде неко српско село“, каже докторка и наставља: „Дајте ми, Чича, идеју где да их пошаљемо.“ Чича јој одговара: „Па, докторка, у Србији су све сељаци. Где год их пошаљете ту ће им бити добро.“ А докторка ће њему: „Имате право, Чича. Остаће у Београду.“

Напомена. Ову сам причу негде раније објавио, у некој књизи или часопису, али нема везе, кад може Киш да прави папазјанију од туђих прича, могу и ја од својих. Надам се да ми читаоци неће замерити малу дигресију (*digressio*). Док сам се, кад сам био млађи, мотао по Београду, чуо сам овакву анегдоту у вези Кишовог (ко)лажирања, морам да шапућем, да не бих после морао да се посипам пепелом: „Сретне Данила један познати песник и пита га, Је ли Дачо, јесу ли све твоје књиге од истог писца?“

2

Савић је излио љубав према Црњанском, а није бежао ни од општих филозофских разматрања, мудролија: стр. 20. Наравно да је та љубав утицала на Савићево Савићева искреност долази до изражаја, и раније сам говорио да је искреност мотор који је битан за атмосферу приче, за подизање тензије између писца и читаоца, а Савић то документује готово на свакој страници овог фрагментираног романа. Одувек сам волео да пишем, а и да читам, у фрагментима, тада се боље види целина.

3

Савић има своје Аргонауте. Неке је наватао у де-тињству и нису га напустили ни после толико година.

Они су се појављивали на саборима и на вашарима по Рашкој, а ја лично сам их виђао сваке године и на Светоилијском вашару у Књажевцу. Верујем да су то ти исти. Писац је водио свога Милоша у Књажевац, на Светоилијски вашар, а прогласили су то путовање као да иду на неки Фестивал културе. Каже да су се лепо провели. Ја не верујем јер су тамо испод вењака имали пиво и певаљку, а Шабана Бајрамовића нису видели јер је пијан спавао испод стола, и то веровали или не, све до пензије.

4

На крају прве главе започео је расправу о односу писца и читаоца и када сам помислио да ћу нешто сазнати Милисав ме је глатко заврнуо:

„Веза између писца и читаоца у бити се своди на три врсте.

У првој, најчешћој и најбронијој, писац доминира.

Друга је веза равноправних партнера.

У трећој вези читалац је онај који води игру.“

Овај цитат је чиста проза. Она огавна која кида везу између читаоца и писца. Али зато је виспсени Савић (мали Сава!) у стилу Чехова¹, а може се рећи и у стилу Милоша, написао и прозаиду *digressio* 1:

„Прича о писцу и читаоцу стара је колико и књижевност, може се описати и као љубавна. У овој вези први корак

¹ Зоран Божовић, у предговору књиге *Изабране приповејке*, Антона Павловича Чехова наводи: „Према Буњинином сведочењу, Чехов му је једном приликом рекао: Чим се прича напише, треба избацити почетак и крај. Ту ми, белетристи, највише лажемо.“ (Стр. 15).

припада писцу, он је тај који – како би се шатровачки рекло – „забацује удицу“, све друго је неизвесно. Писац се удвара читаоцу, повлађује му и подилази, мази га и тепа му, али га повремено оставља у недоумици, измиче му, вара га, лажуцка, грди, шокира, подсмева му се, прави га будалом. С друге стране, и читалац не остаје дужан писцу: љути се на њега, грди га, смишља му разне пакости. У крајњем случају одбацује његову књигу.“ (Стр. 34)

А због мира у кући, набацио је Милошу и ујну, мада ја мислим да се ујна није њему допала не би она ни пригвирила у овој књизи. Тек, ујак је Милоша избацио зато што није хтео да учи, а он се поред ујне провукао, ушао је у ову причу.

„И?“

5

У првом фрагменту смо имали ујну, овде имамо мајорицу. Да не буде досадно. И није досадно. После ће нам писац сервирати Воденичарку коју је жедну превео преко реке. Од њега је и то доста. Милош је волео... На крају другог фрагмента, првог дела, онај дечак што је лизао капи са девојачког извора убацује *digressio* 2. И? Све мислим да хоће да ми нешто подвали, мада знам да ме је сместио у неку од оних својих група и групица, има и подгрупа, читалаца, укапирам, и креном да читам есеј, нећу ваљда да дозволим да ме надобудни Мали Сава зезне, решим да прогутам прво дигресије, оне овде имају сличну улогу као оне фусноте код Саше¹. Али, овде су захвати дубљи. Када сам прочитао последњу, видим да ме је Савић наместио, навукао ме. И? Морао

¹ Саша Радоњић, *Роман Рубикова коцка*, Нови Сад, Соларис, 2019.

сам да се вратим. Али, одмах да признам сведело ми се. Реч је о фуги. Савићева фуга. Уосталом, сви знају да после ј...а нема кајања. Свако од нас је негде изгубио време, само је питање како, или зашто, а може и како и зашто, а одговори су сувисли једино они које дају они који су преживели читање.

6

Трач књижевност. Моја је мати често говорила, Издају ме ноге. Тек сад видим шта је то. Многи мисле да нас је нови мандарин издао, ако није има још времена. А мене издају ноге! Ноге су способне да зауставе луду главу! Размислите!

Никада ми неће бити јасно зашто жене воле да имају дугачке ноге. А видим да то воле и мушкарци. Феминизирани. За дуже ноге потребне су и дуже чарапе. Осим тога, дугачке ноге се брзо расклиматају. Неки верују да брзе ноге брзо трче. А нико се не пита шта ће то мени. Ни ја не питам за мене, него за комшику. Комшија је црко кю Басара. Њега не интересују жене, па ни књижевност, само трач! То је та нова сорта, *йтрач књижевносй!* Не чита ништа. Седи у кафани и само чека. Као мунгос. Кад му наиђе трач, зграби га и беж у ве-це да брже боље прокњижи још једно срање. Понекад га шутне, па трач и погоди некога у главу. Сада су га издале ноге, а и глава, не може далеко да добаци. Упиша се.

Овај фрагмент сам овде убацио да би читалац био упознат шта је тренд у српској књижевности овога тренутка, али тај исти читалац коме нисам успео још да нађем место у Савићевој класификацији, мора да зна да иако је Савић лоцирао радњу или иницијацију, па и свога Милоша у кафани, најчешће је то била Влтава, да

су захвати, мисли се на књижевне захвате, дубљи, мудрији, префињенији, и да никакве везе немају са писцима а ла Басара. Сигуран сам да је на то утицало образовање, тј. ерудиција писца, а не трач, иако се аргонаути који се возе током ове књиге могу препознати као људи из ближе или даље околине писца или његовог Милоша, њихова симболика има и дубља и шири значења. Овде сам хтао да убацим три тачке, али се тргох кад сам се сетио шта сам прочитао у digressio 10: „Велики писци не употребљавају три тачке.“¹ Одличне су приче самог наратора, а и есеј који је истолкован у преко тридест дигресија које су означене, а има и оних које су у књизи инкогнито. „Приче су један од начина, варљивих али нужних, да се ублаже катастрофе...“ (Стр. 260). Макар да су узете из сопствене биографије, или из биографије неког Милоша.

7

Обавезе су иначе веома гадне. То су оне радње које морате... Одувек је важило да није тешко оно што се мора. А мени је то најтеже. Можда су лакше оне обавезе које човек, мислим на писца, и то на озбиљног, одраслог расног писца, сам себи наметне. То је намет, али може се третирати и као обавеза. То је у вези са савешћу. Но, да не ширим тему, заглидићу се. После овакав бангав нећу успети да се искобељам. Бангав може бити и у ноге и у главу, а може и посебице. Мој први уредник био је Милисав Савић, а његов Милош био ми је колега у панчевачкој гимназији, то су мотиви за обавезе.

Отац има милосницу, те писац не заостаје за својим Милошем. Рекосмо да мора бити занимљиво. Засад држи темпо. Бурлескно.

¹ Види [1], стр. 92.

„Кривица је једино што смо Срби.“ (Стр.45). Шапће Милош. Он ће то чинити од кад се вратио из Лондона до краја живота.

На страни 46. нађох себе, као читаоца, као закерало. Провалио ме мој омиљени писац а још нисам ни почео да читам.

8

Досад ме није много изненадио. Писац је баш увиђаван, и мене је турио у књигу. Види стр. 49. Овако ми је завукао, само је изменио место догађаја: „Цокуле ми је позајмио брат, нема смисла да идем у Лондон у гуменим опанцима, које сам до тада носио.“ Ове гумене ми зовемо пиротски, јер се фабрика „Тигар“ која их производи налази у Пироту.

Прилично сам догурао у читању, све чекам да писац каже нешто о Милошевим књигама, али не оно, Тешко је објављивао, Енглези нису хтели да га преводe... него о садржају мисли у тим књигама, о дубини... али он упорно врда, илити хоће да буде дискретан, а мене то нервира. Међутим, писац зна да је београдска чаршија опака...

9

Реч „шапат“ се први пут појавила на корици, па на стр. 46. али тек на страницама 56-57. видимо да је реч о шапутању због страха. За сваког емигранта и зидови имају уши. Он се плаши емиграната, плаши се и људи који су ко зна из којих разлога дошли из отаџбине, свуда су шпијуни... у таквој атмосфери живи његов Милош, она епизода са стрицем који је заглавио затвор због цигара је чисто да би читалац имао дуплу причу, причу двојника, а и да би писац био доследан у дигресијама. Ево је на страници 59. Носи број пет.

Ту се писац острвио на читаоца који га проглашава „преварантом, сумњивом особом, дрзником, насилником који му се непозван ушуњао у кућу, у кревет, у главу, у мисао у сан. Потказује га полицији...”¹ Закључићу овде да не бих даље разглабао и да се не бих завлачио у тмурне мисли писца које морам после да тумачим, и то како је њему воља, закључићу Песоом: „Открио сам да је читање ропски облик сневања. Ако морам да сањам, зашто не сопствене снове?”² Открио је Песоа, а писац је спровео у дело.

10

Дирљива је прича о односу писца (сина) и мајке. Откуда год да се враћа увек га дочекује мајка. Макар у мислима. „На столу ме чека парче проје, кришка сира и кисело млеко у здели.“ (Стр. 65) Претерана патетика. Ни ја нисам мање болећив према својој мајци.

11

„Од лудила може једино да га спаси поезија, схвата. И не одустаје од ње, Наказа Апсурд ипак не може да се носи са лудилом Диониса, Муза, Ероса и Афродите. На љуту рану ратног лудила треба ставити љуту траву поезије.“ (стр. 71)

Његов Милош мисли да је ПЕРЕРУШАВАЊЕ спас од невоље и зла. Мислим да је реч о глуми. О способности да се човек претвори у другу личност. Да се умножава. Да се цепа све док не буде потпуно расцепљен, онда ће рећи да је реч о будали па ће га се клонити, а он ће се саклонити, избећи ће невољу.

¹ Види [1], стр. 59-60.

² Фернандо Песоа, *Хетероними*, Београд, Службени гласник, 2013. Стр. 367.

„Поље које треба прећи од неизговореног а јасног до изговореног а нејасног јесте поље литературе.“ (Стр.73)

На дуже стазе побеђује уметност.

12

У digressio 8. писац наводи: „Књижевност мора читаоца добро да дрмне, протресе од пете до главе, изазове грчеве у утроби, убрза рад срца, заустави дах, подигне притисак.“ (стр.79) Све се то постиже ненаписаним. Техником. А надасве грозницом. Некад је зовемо ватром. „Кад гори човек/ цео свет се/ греје“¹ писао је о својој ломачи Брана. „Јер срећа је лепа само док се чека...“²

Digressio 9. „... Бес и гнев у људима је одавно замро. Најпречи задатк поезије је да га оживи. Уколико је то могуће. Највећи непријатељи поезије су пригодни песници. С њима се поезија претвара у баналије, у сплачине којима је Кирка хранила посвињчене људе. Оживљени бес и гнев треба у првом реду да пробуди код људи осећај да су слободна бића. Попут правих, неукротивих песника.“

Слажем се да је мир једна одвратна идеја. Он ће нас оберучке дочекати као крст.

Ни Христос није проповедао учмалост. Проповедао је уздржавање од злих дела, али је тражио од својих ученика акцију:

„Идите по свему свету и проповедајте *Јеванђеље* сваком створењу.“

1 Бранислав Петровић, Моћ говора, Београд, Граматик, 2003.

2 Десанка Максимовић, велика српска песникиња.